

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Valentina Mlivić

**Akcentuacija između uzusa i norme u
suvremenim medijima**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Valentina Mlivić

Matični broj: 0009063539

Akcentuacija između uzusa i norme u suvremenim
medijima
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Mihaela Matešić

Rijeka, 16. rujna 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Metodologija izrade.....	2
3. Počeci normiranja.....	3
4. Pomicanje naglaska ulijevo	5
4.1. Pomak na proklitiku	5
4.2. Pomak na prethodni slog.....	6
4.3. Hiperkorektnost.....	6
5. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi	7
6. Zanasna dužina	8
7. Naglašavanje leksema stranog podrijetla	8
7.1. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama.....	9
7.2. Mocijski parovi	9
7.3. Posuđenice s naglaskom na posljednjem slogu u izvornom jeziku	9
7.4. Posuđenice na -or	10
8. Naglašavanje vlastitih imena.....	11
8.1. Domaća vlastita imena	11
8.2. Strana imena.....	12
9. Složenice.....	13
10. Urbana akcentuacija	14
11. Zaključak	15
12. Sažetak.....	16
LITERATURA	17
PRILOZI.....	18

1. Uvod

Prema svim normativnim priručnicima napisanima za hrvatski standardni jezik, temelj suvremne standardne akcentuacije je novoštokavština koju karakterizira četveronaglasni sustav. Riječ je o dvama silaznim (kratkosilaznome i dugosilaznome) te dvama uzlaznim akcentima (kratkouzlaznome i dugouzlaznome). Njihova raspodjela proizlazi iz sljedećih pravila: *"Silazni naglasci stoje samo na prvom slogu riječi jer da su na kojem drugom, prelazili bi naprijed i metonirali se. Na jednosložnim toničkim riječima stoje samo silazni naglasci, tj. izvorni, nemetatonirani. Na posljednjim slogovima riječi nema naglasaka jer su odatle prešli naprijed. Slogovi pred naglašenim slogom su samo kratki jer su prefiksi i prednaglasnice kratkih slogova"* (Delaš 2013: 16).

Cilj ortoepske ili pravogovorne norme jest propisati, opisati i razvrstati naglasne inačice u dijelu sustava koji je u previranju. Pritom bi metodološki ispravno bilo uzeti u obzir kako ono što je već ranije normom propisano tako i ostvaraje u praksi kako bi se utvrdilo koji ostvaraju u suvremenoj komunikaciji imaju neutralnu vrijednost (ponekad uzusna rješenja koja su suprotstavljena normi imaju neutralnu vrijednost, a normirana su stilistički obilježena, npr. kao zastarjela, ruralna, teatralna i slično). Ta metodološka postavka počiva na pretpostavci da oni govornici kojima je javno govorenje profesionalna obaveza imaju osviješten odnos prema standardnome jeziku.

Budući da su novinari u govornim medijima upravo takvi govornici za koje se može se pretpostaviti da imaju osviješten odnos prema standardu, u ovome radu pratit ćemo izgovor nekolicine slučajno odabranih novinara nacionalnih televizija i pritom razmotriti odstupanja u njihovu govoru u odnosu na ortoepsku normu kako je ona propisana u normativnim priručnicima. Analizom odstupanja nastojat će se utvrditi koja su od njih relevantna za standard, a koja nisu.

2. Metodologija izrade

Rad je usmjeren na proučavanje govora voditelja i izvjestitelja nacionalnih televizijskih kuća. S obzirom na sve veću ulogu medija u društvu, takva vrsta govora sve više se počinje smatrati uzorom za ispravni izgovor. Cilj ovoga rada je analizirati pojedine primjere akcenatskih odstupanja od standarda, proučiti u kojoj je mjeri odstupanje u skladu s razvojem hrvatske akcentuacije te pokušati dati sud o mogućim uzrocima takva izgovora.

Prilikom izrade rada konzultirana je znanstvena i stručna literatura, a kao izvor informacija poslužili su i optički mediji s videosadržajem. Za dobivanje potrebnih informacija bilježili smo akcenatska odstupanja. Odstupanja su zatim analizirana komparativnom metodom: provjeren je odnos prema promatranim odstupanjima u normativnim priručnicima (gramatikama i rječnicima). Naposljetku se, na temelju znanstvene i stručne literature, pomoću deskriptivne metode nudi objašnjenje zašto je postojala mogućnost za takvim izgovorom.

Istraživanje se temelji na analizi korpusa koji obuhvaća naglasne jedinice dobivene snimanjem središnje informativne emisije dnevnih vijesti (u tradiciji hrvatskog televizijskog informativnog programa takav se oblik emisije uobičajeno naziva *dnevnikom*) svih triju televizijskih kuća koje imaju nacionalnu pokrivenost: Hrvatske radiotelevizije (javna televizija), Nove TV (privatni televizijski konzorcij) i RTL televizije (također privatni televizijski konzorcij). Preslušavanje emisije *Nedjeljom u 2* koja nam je poslužila za proučavanje spontanog govora voditelja nacionalnih televizija. Snimke navedenih emisija načinjene su u razdoblju od dva mjeseca, a odabrane su nasumično. Snimljeni materijal zatim je preslušan, traje otprilike petnaest sati i čini temelj za nastanak ovoga rada.

Rad je usmjeren na istraživanje i utvrđivanje odstupanja kako bi se pridonijelo potpunijoj slici hrvatske naglasne stvarnosti.

3. Počeci normiranja

Prva su se opća pravila akcentuacije ticala naglasnog inventara, odnosno broja naglasaka i načina njihova bilježenja. Tek se sredinom devetnaestog stoljeća veća pozornost posvećuje naglasnim pravilima koja su morfološki i tvorbeno uvjetovana. Za normu standardnog jezika bitna su tri aspekta – sociološki, jezični i funkcionalni. Ortoepska norma, kao i sve ostale, nikada se ne može ostvariti u potpunosti, a razlog tome leži u dinamici jezika koji se neprestano razvija i to, naravno, utječe na odnos između norme i uzusa.

Već je Bartol Kašić prvom hrvatskom gramatikom *Institutionum linguae Illyricae libri duo* načeo pitanje naglasaka, ali prvi rad u kojem je hrvatska standardološka akcentuacija opisana jest *Nova ricsoslovica iliricska* Šime Starčevića. U toj gramatici postoji poglavlje pod nazivom *Od glasomirja* u kojem Starčević ističe kako ilirski jezik ima četiri naglasaka koja i danas poznajemo. Ta je gramatika među prvima svratila pozornost na opća paradigmatska pravila npr. pravila o zanaglasnoj dužini u imenica na -ost, u prezentu glagola itd. te na taj način pridonijela razvoju akcentuacije hrvatskoga standardnog jezika.

Najvažniji prikaz hrvatskoga naglasnog sustava dan je u Mažuranićevoj *Slovnici hervatskoj*. Gramatika je zanimljiva upravo zbog toga što daje opća pravila nakon svake deklinacije i konjugacije. Među nizom pravila ističu se tri vrlo bitna: "*u dvosložnim i višesložnim riječima naglasaka ne može biti na kraju riječi, oštri i jaki teški mogu biti samo na početnim slogovima, slab teški i zavinuti mogu biti na svakom slogu osim posljednjem*" (Martinović 2014: 13) koja i danas vrijede.

U posljednjih se nekoliko godina svojim istraživanjima na području akcentuacije istakao Stjepan Vukušić koji uporište suvremene hrvatske naglasne norme vidi u dijalektima i Ivšićevoj teoriji o postojanju akuta. Mišljenja je kako je opis ortoepske norme izvršen, velikim dijelom, prema Vuku Stefanoviću Karadžiću i

njegovom tršićkom mjesnom govoru. Suvremeni akcentolozi, zajedno s Vukušićem, danas smatraju kako *"akcenti, što ih je Vuk postavio, vrijedili su a još i danas vrijede – kao kanon za štokavštinu"* (Delaš 2013: 7), ali svi se također slažu u jednom – standardnu akcentuaciju potrebno je ispraviti i nadopuniti.

Danas se sve više priznaje odmak od propisane naglasne norme, što ćemo vidjeti i na primjerima u okviru ovoga istraživanja. Tek posljednjih nekoliko godina učinjeni su veći pomaci u proučavanju naglasne norme te ono najvažnije *"kodificiran je znatan broj hrvatskih uzusnih (uobičajenih) prozodijskih vrijednosti"* (Delaš 2013: 6). Neki od novijih pogleda na akcenatsku stvarnost hrvatskoga standardnog jezika govore o dvjema zonama naglašavanja – kontinentalnoj i mediteranskoj. Za mediteransku je karakteristično prenošenje naglasaka na prethodni slog i proklitiku, a kontinentalna bi bila ona koja *"dopušta silazno naglašavanje nepočetnog sloga u nekim tipovima posuđenih i domaćih riječi"* (Martinović 2014: 18), ali uz napomenu da je riječ isključivo o razgovornom stilu. Taj primjer slijedi i Raguževa *Praktična hrvatska gramatika* te donosi popis razgovornih naglasaka, među kojima se posebno ističe silazni akcent na središnjim slogovima i neprenošenje akcenta na prednaglasnice. S takvim tipom naglašavanja sve se češće susrećemo u uzusu, a naše istraživanje pokazalo je da ni nacionalne televizijske kuće nisu iznimka.

Unutar hrvatske štokavštine, od koje svoju osnovicu baštini i hrvatski standardni jezik, regiolektna je razdijeljenost činjenica koju svakako treba imati na umu pri proučavanju njezina utjecaja na normu jer *"postoji naglasni standard (koji u sebi sadrži i kontinentalno i mediteransko) u kojem su dvostrukosti posljedak funkcionalnosti standarda"* (Martinović 2014: 19). I unutar samog standardnog jezika valja proučiti odnos između uzusa i norme kao dvaju odvojenih krajeva jedne apstrakcije objedinjenih u ono što nazivamo standard. Tim pitanjem pozabavit će se i Božidar Finka te donijeti sljedeće: *"prvo, jezična opravdanosti,*

drugo, mogućnost uklapanja u postojeće analogne jezične obrasce, treće, rasprostranjenost i četvrto, govorna čestota (osigurava uporabnu primjenjivost)" (Martinović 2014: 21). Komunikacijsku stvarnost karakterizira dinamika i elastičnost, upravo je to razlog zbog kojeg je važno neprestao pratiti odnos između uzusa i norme.

4. Pomicanje naglaska ulijevo

4.1. Pomak na proklitiku

"Obuhvaćanje prednaglasnice naglaskom zove se pomicanje naglaska" (Barić i sur. 1990: 91). Postoje dva temeljna tipa pomicanja naglaska, oslabljeno i neoslabljeno. U *Hrvatskoj gramatici* navodi se kako je razlog pomicanja naglaska uvjetovan poviješću: *"Naglasak se pomiče neoslabljeno onda kada se novoštokavski silazni naglasci nalaze na mjestu praslavenskih iskonskih silaznih naglasaka, a u drugim se slučajevima pomiče oslabljeno"* (Barić i sur. 1990: 92). Kod neoslabljenog pomicanja prednaglasnica ima kratkosilazni naglasak. Pomicanje je uvjetovano leksički, što znači da se naglasak pomiče samo u određenim morfološkim kategorijama. U oslabljenom pomicanju naglaska prednaglasnica ima kratkouzlazni umjesto silaznih naglasaka. Do pomicanja dolazi u cjelini koju čini imenica, zamjenica, pridjev i redni broj s prijedlozima i veznicima te glagol kojemu je pridodana negacija. Pomicanje je obavezno u cjelini koju čine prijedlog i enklitički oblik zamjenice, čestica *ne* i glagol te prijedlog i zamjениčki oblik *mnom*. Međutim, nerijetko je slučaj da i u tim situacijama ne dođe do pomicanja naglaska.

U istraženome materijalu kao primjer takve vrste oslabljenog pomicanja navodimo primjere [nevjèrujēm] u odnosu na [nèvjerujem] te [idàlje] u odnosu na [ìdalje]. Ove primjere navodimo samo zato što su jedni od rijetkih na preslušanom materijalu u kojima se primjećuje pomicanje naglaska na proklitiku

u svezi dviju riječi. Važno je istaknuti da oba primjera navodi ista osoba, pa možemo zaključiti kako pomicanje u većoj mjeri kod voditelja i izvjestitelja nacionalnih televizija izostaje.

4.2. Pomak na prethodni slog

Iako bi do pomicanja naglaska uvijek trebalo doći u svezi prefiks + osnova, nerijetko je slučaj da ono izostane. To je jedna od najvažnijih kategorija ovoga rada jer pokazuje najveći sraz norme i uzusa. Iako bismo mogli navesti mnoštvo primjera, zadržat ćemo se na nekolicini. Primjeri poput *otputovali*, *predvidjeti*, *pronâci*, *posjetile* potvrđuju novoštokavski pomak, koji propisuje i norma standarda, ali ga javni djelatnici nisu ispoštovali te su svojim izgovorima *otputovali*, *predvidjeti*, *pronâci*, *posjetile* prekršili normu hrvatskoga standardnog jezika. Odstupanje od toga pravila posljedica je utjecaja nenovoštokavskih idioma.

4.3. Hiperkorektnost

"U ortoepiji se sve više govori o hiperkorektnosti, pomicanju naglaska sve do prvog sloga, u primjerima u kojih nema/nije bilo razloga za prijenos siline jer se radi o uzlaznim naglascima na središnjem slogu" (Martinović 2014: 48). Višesložne imenice vrlo rijetko imaju naglasak na početnom slogu jer se želi izbjeći grupiranje nenaglašenih slogova iza naglašenoga. Kao takav primjer možemo navesti *književnōst* koja se danas sve češće izgovara kao *knjižévnōst*, stoga je u rječniku, uz onu preporučljivu varijantu (*književnōst*), u zagradi navedena i druga mogućnost (*knjižévnōst*). Dvostrukost koju zamjećujemo u ovome primjeru pokazuje suradnju uzusa i norme, ali i to da se dvojnost, kao u našem slučaju, ponekad javlja tamo gdje to nije nužno.

5. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi

Istraživanje je pokazalo kako se silazni naglasak u hrvatskome standardnom jeziku ne pojavljuje isključivo na početku riječi. Možemo čak reći da su se *"iskristalizirala mjesta na kojima silazni naglasak neprvoga sloga česta pojava: u sklopovima prednaglasnica i naglasnica, u tzv. stilističkim riječima, u vlastitim imenima, u posuđenicama, nestandardno u prezentu glagola te ponajviše relevantno u složenicama"* (Martinović 2014: 45).

Najčešće se takav slučaj događa u imenicama stranoga podrijetla, o čemu ćemo poslije govoriti i u poglavlju o tuđicama i posuđenicama. Osim imenica na -or stranog podrijetla, u ovu kategoriju spadaju i neke druge imenice koje smo zabilježili – *gimnâzija, eksplozija, revîzija, amandmân*. Vidimo da na nacionalnim televizijama koje smo proučavali vlada "svojevrсна puristička tendencija" prema kojoj bi posuđenice bile vraćene *"tamo odakle su došle"*, odnosno, drugim riječima rečeno, silazni naglasak zadržan je kako te riječi ne bi postale *"izgovorno autentičnim riječima"* (Delaš 2013: 18). Međutim mora se priznati kako danas rijetko tko primjećuje kako su navedeni primjeri stranoga podrijetla jer je riječ o frekventnim pojmovima koji se koriste u svakodnevnom govoru. Iz toga proizlazi zaključak da je silazno naglašavanje na nepočetnim slogovima riječi pokazatelj naglasne neprilagođenosti stranih riječi hrvatskom standardnom jeziku. S druge strane, mnogi autori smatraju kako pomicanje naglaska u sociolingvističkom smislu *"označava niži kulturološki stupanj jer se zanemaruje svijest o podrijetlu riječi, a ističe sponatnu, primitivnu govornu autentičnost"* (Delaš 2013: 18). Silazno naglašavanje nepočetnog sloga u posuđenicama smatra se dijelom razgovornog stila, dok bi poželjniji bio onaj normom propisan, u kojem dolazi do metatonije. Nije rijetkost da dolazi do prilagodbe hrvatskom standardnom jeziku, ali se ne može zanemariti činjenica da je silazni naglasak na nepočetnom slogu također dio hrvatskoga naglasnog sustava.

6. Zanaglasna dužina

Zanaglasna dužina može pripadati osnovi ili biti dio tvorbenih i gramatičkih morfema. Gramatička se dužina smatra razlikovnim obilježjem na fonološkoj razini (*terminal* – G jd. *terminála*, G mn. *terminálā*) te pridonosi uspješnoj komunikaciji. S druge strane, leksičke se dužine (primjer *mèlōdija*) sve rjeđe izgovaraju jer nemaju razlikovnu ulogu, stoga njihov izostanak ne stvara poteškoće u komunikaciji. "*Zanemarivanje kvantitativnosti izvan naglašenog sloga opća je značajka govornoga jezika, napose urbanih idioma*" (Martinović 2014: 76). Kraćenje je sve češća pojava, a to potvrđujemo i u ovome radu još jednim primjerom *sùdjelovanje* koje prema normi spada u glagolske imenice u kojima je obavezno duljenje. Međutim, do njega nije došlo. Vjerojatno je razlog tomu kontekst koji ostaje razumljiv i bez zanaglasne dužine.

7. Naglašavanje leksema stranog podrijetla

"*Određivanje mjesta naglasaka može ući u primarnu adaptaciju, a dodjeljivanje tipa naglasaka posuđenici po svojoj prirodi nužno ulazi u sekundarnu adaptaciju jer se posuđenica mora ponašati kao domaća riječ*" (Delaš 2013: 61). Posuđenice koje su u izvornom jeziku naglašene na zadnjem slogu (*favorit*) prenose naglasak na prethodni slog kao kratkouzlazni (*favòrit*) ili na početak kao kratkosilazni. Ako imamo situaciju da naglašeni nije prvi slog, a posuđenica se i morfološki prilagođava, dolazi do metatonije na mjestu na kojem se naglasak prvotno nalazio. Posuđenice koje imaju naglašen prvi slog ostvaruju i silazne i uzlazne naglaske.

7.1. Posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama

U hrvatskom standardnom jeziku broj finalnih konsonantskih skupina prvotno je bio ograničen na četiri: *st, št, zd, žd*. Međutim jezičnim posuđivanjem hrvatski je jezik obogatio fonološki sustav konsonantskim skupinama. Stoga u posuđenicama pronalazimo i druge konsonantske skupine uz ranije četiri navedene.

Kako se naglašavaju riječi stranog podrijetla u hrvatskom standardnom jeziku, čujemo i na preslušanom materijalu. Snimljeni materijal pokazuje da voditelj slijedi normu hrvatskog standardnog jezika i na prvi slog stavlja kratkouzlazni naglasak [tùrist], ali u Anićeve rječniku stoji kako je moguće i drugo rješenje, ono netipično za hrvatski standardni jezik, s kratkosilaznim naglaskom na posljednjem slogu što se protivi standardnoj akcentuaciji [turìst]. S obzirom na to da je riječ o posuđenici, moguća su oba rješenja.

7.2. Mocijski parovi

Kada govorimo o mocijskim parovima, moguće su dvije situacije. Prva je ona u kojoj ženski parnjak zadržava mjesto, ton i trajanje muškog parnjaka, a druga je ona u kojoj naglasak dolazi na novo mjesto. Većina akcentologa ipak bi se priklonila prvome rješenju. Iz toga bi onda u našem slučaju proizašlo da ženski parnjak od imenice *mènadžer* glasi *mènadžerica*, a ne *menadžèrica* kako se može čuti na videosnimci.

7.3. Posuđenice s naglaskom na posljednjem slogu u izvornom jeziku

Posuđenice muškog roda koje imaju naglasak na posljednjem slogu često su bile dijelom rasprava posvećenih pitanju na koji ih način deklinirati (*bifê/bifē*, G jd. *bifèa* ili *bifea*). "*Čim se posuđenica potpuno integrira u morfološki sustav*

jezika primaoca kao replika, ona preuzima sve oblike tog sustava" (Delaš 2013: 73). Većina je tih imenica francuskoga podrijetla pa imaju posljednji slog naglašen kratkim naglaskom. Pri preuzimanju riječi svakako je mogla utjecati kraćina posljednjeg sloga. Drugo rješenje bilo je posegnuti za tendencijom zatvaranja samoglasnika koji su se onda u štokavskim idiomima duljili (*màkrō*). Upravo je to razlog zbog kojeg u uzusu postoje dublete. Kolebanja u izboru, dakako, postoje; treba li doći do metatonije bez metatakse, metatonije kroz metataksu ili najjednostavnije ostaviti naglasak na izvornom mjestu?

Zbog nemogućnosti da se dođe do jednog rješenja i uspostave se jasni kriteriji, na terenu vlada podjela pa jedni govore jedno, a drugi drugo. U uzusu je očuvan naglasak na posljednjem slogu, ali norma želi prilagodbu, odnosno pomicanje naglaska na prethodni slog. Tome nam svjedoči i primjer *balans* koji je mogao glasiti [baləns] i time se još jače prikloniti jeziku davaocu ili [bəlans] i prilagoditi se ortoepskoj normi hrvatskog standardnog jezika. U snimljenom materijalu govornik se odlučio za prvo rješenje.

7.4. Posuđenice na -or

Pregled normativnih priručnika i znanstvenih radova pokazuje kako polemike i u ovoj kategoriji, kao i u onoj prethodnoj, još uvijek postoje. Trosložne imenice stranog podrijetla na -or mogu se naglašavati dvojako – uz klasični naglasni lik, mogao se pojaviti i metatonirani (dugouzlaznim) naglaskom na izvornom mjestu naglaska. Riječi koje spadaju u tu kategoriju trebale bi se naglašavati kratkouzlaznim naglaskom na trećem slogu gledano od kraja, ali je u uzusu puno češće zadržavanje stranog naglaska. Dalibor Brozović smatra kako se *"naglasak pomiče za slog naprijed zato što je gotovo nemoguće izgovoriti silazni i brzi akcent u sredini izgovorne cjeline, ako ih izgovaramo s*

punim štokavskim muzičkim intervalom i punom napetošću" (Pranjković 2010: 18).

Očekivano je da će se nacionalna televizija odlučiti za *organizator* jer je tako normom propisano, prije negoli za *organizâtor*, kako je u uzusu. Međutim ni to drugo rješenje ne bi se moglo smatrati potpuno pogrešnim jer je riječ stranoga podrijetla, a poznato nam je da posuđenice mogu imati naglasak na posljednjem slogu ako su tako naglašene u izvornome jeziku. Postojala je vjerojatnost da su govornici standardnog jezika koji su učili svjetske jezike mogli upoznati i biti svjesni mjesta naglaska u toj riječi u jeziku davaocu.

8. Naglašavanje vlastitih imena

Jedan od većih ortoepskih problema jest naglašavanje vlastitih imena. I kod stranih i kod vlastitih imena, bilo osobnih bilo zemljopisnih, pisanih latinicom praksa je ostavljati transliterirano. Strana imena nisu dio hrvatskoga jezičnog sustava pa se ne bi trebala u njega ni uklapati i prilagođavati mu se, pripadaju rubnom leksiku, stoga *"vlastite imenice ne podvrgavamo svojim akcenatskim zakonima"* (Delaš 2013: 89). Na terenu se ipak može čuti svašta – od izvornog izgovora, preko miješanja neprilagođenoga i prilagođenoga izgovora pa sve do potpune prilagodbe.

8.1. Domaća vlastita imena

"Vlastito ime dio je čovjekova identiteta pa je njegov točan izgovor ne samo znak raspoznavanja nego i obveza ako postoji minimalan osjećaj obzira i poštovanja" (Delaš 2013: 92).

Problem naglašavanja domaćih vlastitih imena možemo potvrditi naglašavanje imena grada Vukovara. U istoj emisiji dvoje različitih ljudi izgovaraju to ime na

različit način. Prvo je rješenje s kratkosilaznim naglaskom u cijeloj sklonidbi *Vùkovar*, a drugo *Vukòvar*. U literaturi se također navodi ovaj primjer te stoji kako govornici *"naglasak Vukòvar: Vukovára doživljavaju stilskim obilježenim"* (Delaš 2013: 97).

8.2. Strana imena

Što se tiče uporabe stranih vlastitih imena, ona koja su pisana latinicom prema svim se hrvatskim pravopisima pišu transliterirano, a izgovaraju se uz transfonemizaciju – zamjenu fonemima koji su najbliži izvornima. Nelatinička strana imena pišemo onako kako ih hrvatski izgovaramo. Ipak, bez obzira na spomenuta ortografska i ortoepska pravila, u praksi se mogu čuti različite kombinacije izgovora. Netko oponaša izvorni izgovor sa svim obilježjima stranoga jezika, dok netko miješa obilježja stranoga i hrvatskoga standardnog jezika. Razlog tomu je što zamjena stranih fonema hrvatskim nije dosljedno ni sustavno provedena: *"Kako je zadaća transkripcije utvrditi način izgovaranja stranih imena u hrvatskom standardnom jeziku kojim se što točnije ostvaruje izvorni način izgovaranja, razlikuje se od transfonemizacije elemenata posuđenica u hrvatski standardni jezik koja često odražava utjecaj pisanog oblika, utjecaj izgovora ili ortografije u jeziku posredniku, kombinaciju različitih principa, utjecaj kakve greške, slučajnosti, itd."* (Delaš 2013: 90).

Voditelji javnih televizija uporno nekoliko puta izgovaraju regionalno *Āmerika*, što bismo mogli smatrati ispravnim jer u skladu s pravilom o akcentuaciji da silazni naglasci mogu biti samo na početnom slogu. Međutim, u odnosu na izvornik to bi bio pomak za dva sloga prema početku riječi, stoga Anić nudi samo jedno rješenje – *Amèrika*.

9. Složenice

Iako možemo u svim aktualnim gramatikama hrvatskoga standardnog jezika pročitati kako svaka riječ ima samo jedan naglasak, postavlja se pitanje što je s onim složenicama koje su nastale od dviju riječi. Zadržavaju li svaka svoj naglasak ili se on mijenja?

Naime, složenice o kojima će se u ovome poglavlju govoriti tvore se prema obrascu: osnova + spojnik + osnova. Druga se osnova ili sastavnica može izravno nadovezati na prvu, no između njih može postojati spojnik ili spojni formant (najčešće je to /-o-/). Razlikujemo imeničke, pridjevske, zamjениčke, priložne, brojne i glagolske složenice. Odnos između dviju sastavnica u složenici nije stalan, obično prva osnova pobliže određuje onu drugu, ali je također moguće i da su osnove ravnopravne.

Postoji mnogo vrsta i podjela složenica, zbog čega su i brojna razilaženja stručnjaka kad je riječ o njihovom naglašavanju. Gramatike navoda dva pravila: *"Po prvom je za složenicu bitno da, uglavnom, ima jedan naglasak iako je u tvorbenoj vezi s dvjema riječima, a u drugom se pravilu obično tvrdi da ista zakonitost o oslabljenom i neoslabljenom pomicanju naglasaka obuhvaća proklitike i riječi dobivene prefiksalskom tvorbuom"* (Vukušić, Zoričić i Graselli-Vukušić 2007: 108). Naglasak većinom ovisi o drugom dijelu složenice. On se naime ne mijenja kad je druga osnova uzlazna. Ako drugi dio ima silazni naglasak, on se preinačuje prema pravilima o pomicanju naglasaka. U normativnim priručnicima složenice čine zasebnu kategoriju. Moguća je varijanta da samo prvi slog bude naglašen ili da je nositelj naglasaka spojnik /-o-/. Nerijetko se u priručnicima može naći ovo posljednje kao primarno rješenje, iako nijedan još uvijek nije donio sustavno naglasne oblike za tu kategoriju.

Iz svega rečenog možemo zaključiti kako bi, dakle, uz oblik *krajòl̃k* bila moguća i varijanta *kràjòlik*, kako navodi Anićeve rječnik, a za koju se osoba s nacionalne televizije odlučila.

10. Urbana akcentuacija

Gradska ili urbana akcentuacija jedna je od primijećenih i proučavanih ostvaraja prozodije hrvatskog jezika (ne nužno standardnog, ali kojem se ne odriče da ima ili može imati utjecaj na standard). Možemo reći kako je zapravo urbana akcentuacija ona lokalna u kojoj prepoznamo obilježja supstandarda. Zagovornici uzimanje u obzir urbane prozodije kao jednog od pojavnih oblika standardnojezične prozodije smatraju kako se *"naglasno normiranje mora temeljiti na govoru kompetentnih govornika. Danas su to neosporno obrazovani stanovnici kulturnih središta, napose oni kojima je profesija javni odgovor"* (Delaš 2013: 13). U Zagrebu, koji je središte proučavanih nacionalnih televizijskih kuća, velik je broj pridošloga stanovništva iz cijele Hrvatske, pa možemo pretpostaviti kako je naglasna situacija toga grada rezultat interferencije lokalnih osobina s normom hrvatskog standardnog jezika.

Pomòci i *podupìrati* samo su neki od primjera, uz već ranije navedene, koji potvrđuju gradsku akcentuaciju u kojoj ne dolazi do pomicanja naglaska na prefiks. Pomicanje silaznoga naglaska na prethodni slog karakteristika je novoštokavskog govora, temelja ortoepske norme hrvatskoga standardnog jezika. Pomak na prefiks izostaje u navedenim riječima pa zaključujemo kako je razlog utjecaj nenovoštokavskih govora. Također navodimo i primjer uspinjãča za koji je moguće pretpostaviti namjernu uporabu regionalno obilježenoga ostvaraja.

11. Zaključak

Iako se još Bartol Kašić bavio pitanjem akcentuacije, to pitanje nije u potpunosti riješeno do našeg vremena. Razlog tomu vrlo je jednostavan – nepodudarnost stanja u uzusu i onoga što je normom propisano. Tim razilaženjem bavili smo se u ovome radu proučavajući govor na nacionalnoj televiziji kako bismo utvrdili zbog čega dolazi do sraza.

Analiza je pokazala kako pomicanja naglaska na proklitiku rijetko nalazi potvrdu među govornicima koje bismo trebali držati uzorima korektnog govorenja. Osim toga, velik broj primjera pokazuje kako ne samo da ne dolazi do pomicanja na proklitiku nego se naglasak rijetko pomiče i na prethodni slog. Iako smo u radu zabilježili tek nekolicinu takvih primjera, njihov broj na preslušanom materijalu daleko je veći. Zabilježili smo i pojavu hiperkorektnosti, odnosno pomicanje naglaska gdje to nije potrebno.

Kada govorimo o naglašavanju posuđenica, kao i vlastitih imena, priručnici ne nude jedno rješenje, pa je moguće čuti izvorni ili hrvatskom standardnom jeziku prilagođen izgovor, a nerijetko se može čuti i njihova kombinacija. Do razilaženje između uzusa i norme najčešće dolazi zbog izgovora silaznoga naglaska na nepočetnim slogovima, što se protivi ortoepskoj normi, pa se postavlja pitanje kako pristupiti takvim riječima.

U posljednjem poglavlju bavili smo se složenicama i došli do zaključka kako se ni u tome pitanju priručnici nisu usuglasili, pa su moguća dvostruka rješenja, ali uz preporuku korištenja jednog od njih.

Na osnovi provedene analize koju smo proveli praćenjem informativnih emisija na nacionalnim televizijama potvrđujemo utjecaj uzusa na standard te zaključujemo kako bi se uzornost medijskog govora trebala više preispitati.

12. Sažetak

Ovaj završni rad donosi ortoepska odstupanja u informativnim emisijama RTL televizije, Nova TV i Hrvatske radiotelevizije. Pri tome smo se bavili analizom najčešćih pogrešaka voditelja i izvjestitelja. Rad je podijeljen u nekoliko kategorija, koje ujedno čine poglavlja: pomicanje naglaska, silazni naglasci na nepočetnim slogovima, zanaglasna dužina, naglašavanje leksema stranog podrijetla, naglašavanje vlastitih imena, složenica, a u posljednjem poglavlju osvrnuli smo se i na gradsku akcentuaciju. Svaka od kategorija potkrijepljena je primjerima s preslušanog materijala. Ponegdje je postojala mogućnost dvostrukoga ostvaraja, pa neki autori kao rješenje u takvom slučaju navode čestotu upotrebe, ali ona ne bi smjela biti jedini kriterij kojim bismo se vodili pri propisivanju. Međutim, ne trebaju ju ni u potpunosti zanemariti, stoga nam i normativni priručnici ponegdje daju također dvostruko rješenje, ali i sugeriraju koji primjer ima prednost.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, ortoepska norma, naglasci

LITERATURA

Anić, Vladimir *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb: Novi Liber, 1991.

Barić, Eugenija i sur. *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1995.

Brozović, Dalibor *Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku*, Jezik, III/4, str. 118-123, Zagreb 1955.

Delaš, Helena *Hrvatska perskriptivna akcentologija*, Zagreb: Pergamena, 2013.

Delaš, Helena *Odstupanje od naglasne norme u informativnim emisijama*, Metodika, br. 7, str. 173-183, Zagreb 2003.

Kekez, Stipe *Prezime na naglasnoj razini kao razlikovni, identifikacijski čimbenik. Kako ga očuvati?* Fluminensia, BR 2., str. 57-70, 2011.

Klaić, Bratoljub *Naglasni sustav standardnog hrvatskog jezika*, Zagreb: Nova knjiga Rast 2013.

Martinović, Blaženka *Na putu do naglasne norme – oprimjereno imenicama*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2014.

Mićanović, Krešimir *Hrvatski s naglaskom*, Zagreb: Disput, 2006.

Pranjeković, Ivo *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*, Zagreb 2010.

Silić, Josip i Pranjeković, Ivo *Gramatika hrvatskog jezika – Za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Vukušić, Stjepan, Zoričić Ivan i Graselli-Vukušić, Marija *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007.

Zgrabljić, Nada i Hršak, Sonja *Akcenti na hrvatskom javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri*, Govor, XX, br. 1-2, str. 133-147, 2003.

Zoričić, Ivan *Naglasni odnosi i norma*, Zagreb: Školske novine, 1990.

Zoričić, Ivan *Tragom jezičnih nedoumica*, Pula: Zavičajna naklada "Žakan Juri", 2004.

PRILOZI

13. veljače 2015. *Dnevnik* Hrvatske radiotelevizije (prilog dostupan u arhivu: <http://www.hrt.hr/enz/dnevnik/272052/>)

17. ožujka 2015. *Dnevnik* Hrvatske radiotelevizije (prilog dostupan u arhivu: <http://www.hrt.hr/enz/dnevnik/276642/>)

18. ožujka 2015. *Dnevnik* Hrvatske radiotelevizije (prilog dostupan u arhivu: <http://www.hrt.hr/enz/dnevnik/276793/>)

24. ožujka 2015. *Dnevnik* Nove TV (prilog na kompaktnom disku)

24. ožujka 2015. *Dnevnik* RTL televizije (prilog na kompaktnom disku)

25. ožujka 2015. *Dnevnik* Nove TV (prilog na kompaktnom disku)

26. ožujka 2015. *Dnevnik* Nove TV (prilog na kompaktnom disku)

26. ožujka 2015. *Dnevnik* RTL televizije (prilog na kompaktnom disku)

27. ožujka 2015. *Dnevnik* Nove TV (prilog na kompaktnom disku)

27. ožujka 2015. *Dnevnik* RTL televizije (prilog na kompaktnom disku)

28. ožujka 2015. *Dnevnik* Nove TV (prilog na kompaktnom disku)

28. ožujka 2015. *Dnevnik* RTL televizije (prilog na kompaktnom disku)

29. ožujka 2015. *Nedjeljom u 2* (prilog dostupan u arhivu: <http://www.hrt.hr/enz/nedjeljom-u-2/>)

12. travnja 2015. *Nedjeljom u 2* (prilog dostupan u arhivu: <http://www.hrt.hr/enz/nedjeljom-u-2/>)